

Fra Hassing-Refs Herreders tingbog.

Ved H. A. RIIS-OLESEN

1. En rekrutudskrivning.

STÆVNING den 25. juli 1770: Laurits Høyer, Deres kongl. Maytt's herredsfoged gør vitterligt, at for mig haver andraget Mogens Christensen af Floulev, hvorledes han finder fornøden ved et lovskikket tingsvidne at oplyse den omgang og behandling, som velædle og velbyrdige hr. commerceråd Sommer til Boddum Bisgaard og Todbøl d. 4. april sidst har forøvet, idet han af Mogens Christensens gods i Refs by har borttaget en hans fæstebonde, navnlig Christen Sørensen som rekrut, skønt Mog. Chr. hverken var største lodsejer i det lægd nr. 3 af de 529 tdr. hartkorn, som er sammenlagt til en rekruts anskaffelse til Hans Mayst. gevorbene regimenters omplettering, ej heller ved lodkastning tilfalden til sidste session at afgive rekrut, men velærværdige hr. Oluf Ascanius i Boddum som største lodsejer, der desuden havde fået a parte befaling at forskaffe karl, som jeg formener på hans gods at have været forråd af, ifald de havde været kommet for dagen, ligesom og hr. Sommer som den næststørste lodsejer formodes at have mandskab, nok og kunne haft flere til majestætens tjeneste, om ikke en del af hans gods var uden beboere og således i hans tid blev øde, og hr. Sommer kan ikke være uvidende om, at den borttagne Chr. Søfrensøn var fæster af den halve påboende gård, efter som han i nogle år, siden faderens død, har taget tiender på skæppen, som vel nu vil formindskes til gårdens, husbondens og tiendetagernes skade. - Thi stævnes [Sommer + Ascanius samt mange som vidner] til 16. august sagen at tilsvare o. s. v. Underskrevet: Wiisbye Westervig, d. 25. juli 1770. Laurits Høyer.

Sagen er ret interessant - dels som belysning af tidligere tiders rekrutudskrivning og de indviklede forhold, der kunne spille ind, dels oplysningen om, at sognepræst Ascanius var største lodsejer i Boddum - større endnu end Boddum Bisgårds ejer. hr. Sommer. Ifølge krigsdirektoratets skrivelse af 17. okt. 1767 til sessionens deputerede i det nordjyske distrikt og hr. Krigs- og landcommissarie Dietrichs derefter udstedte placat af 19. novbr. næstefter skal af 529 tdr. hartkorn årlig afleveres en rekrut til de gevorbene at tjene 5 à 6 år, hvilket hartkorn inddeles i 6 lægder, som derefter ved lodkastning imellem sig selv skal afgøre, hvilket lægd et år efter andet skal levere rekrutter.

Senere indløb skrivelse fra generalitetet i København (svarende til krigsministeriet) til de herrer sessions deputerede for Thisted amt 1770 - dateret den 2. januar: På hvis de herrer sessions deputerede ved den udi Thisted holdte landmilice-session under 29. novbr. har hid indberettet angående en rekruts fremstilling for et lægd i bemeldte amt, meldes herved tilbage, at siden præsten i Boddum, hr. Ascanius, der ellers for dette lægd, hvorudi han parteciperer, havde påtaget sig at anskaffe en rekrut til det Falsterske infanterie regiment, ingen dertil tjenstdygtig karl har kunnet præsentere, det da tilfalder hr.

commerceråd Sommer at levere den manglende rekrut imod regres til vedkommende. De herrer sessions deputerede ville derfor behage at føye nærmere anstalt på forommeldte måde til denne rekruts levering.

Derpå foreligger der skrivelse fra præsten, hr. Ascanius, dateret 16. aug. 1770: Kongl. Maytt's herredsfoged og herredsskriver ved Hassing - Refs herredsting, velædle Laurits Høyer!

Da jeg Oluf Ascanius, sognepræst for Boddum, Ydbye og Hurup menigheder ved en rettens stævning fra Mogens Christensen i Floulev, Hvidbjerg sogn på Thyeholm d. 2. aug. sidst er bleven besøgt og stævnet til i dag d. 16. aug. ved Hassing - Refs herr.s ting at møde, alt i henseende til hr. Sommers rettigheder at udtage af bemeldte Mogens Christensens gods i Refs bye, Hurup sogn, een karl, navnlig Christen Søfrensøn til Hans Maytt's rekrut og samme besørget at levere i København. Det er vel sandt, at jeg af de 529 tdr. hartkorn, som er sammenlagt til en rekruts anskaffelse, er bleven tilfalden og anbefalet at forskaffe en rekrut, til hvilken ende jeg da og har ved sidste holdende session i Thisted ladet præsentere den bedste karl, der fandtes på mit mensal og eget gods, nemlig Gunde Christensen af Boddum sogn, i tanke samme skulle have blevet antaget som rekrut. Men som velædle hr. Sommer hans fuldmægtig, monsieur Corfitz Møller indfandt sig ved sessionen, og skønt dette var ham uvedkommende, havde dog mange ord at fremføre, måske i tanke derved at være den passerede karl behjælpelig med at blive kasseret, især han talte om for sessionen, at der var og fandtes bedre karle på mit mensal og eget gods end denne, der nu for sessionen blev fremstillet; af dette er det da, at Mogens Christensen i stævningen benytter sig.

Den fremstillede karl blev kasseret, og som høy- og velbårne herre, hr. conferentzråd og amtmand Hauch som sessionens deputerede derover anbefalede, at alle de karle, der var og fandtes på mit mensal og eget gods, skulle møde for den gunstige herre i Thisted, hvilket og ved lægdsmanden Jens Pedersen Døsse i Tvolum blev efter kommet, men som ingen af dem fandtes dygtig til rekrut. Derover har amtmand Hauch givet hr. Sommer til kende, at det tilkom ham at udtage en, og det blev omtalte karl Christen Søfrensøn i Refs bye og samme til Kjøbenhavn lade befordre. Altså bliver dette en sag mellem hr. Sommer og Mogens Christensen i Floulev og en sag mig aldeles uvedkommende. Dette beder jeg læst i retten og protocolleres. Boddum præstegård, d. 16. aug. 1770. Oluf Ascanius.

Pastor Ascanius omtaler i sit brev, at han havde ladet en karl møde for sessionen i Thisted. Det var i oktober måned 1769, og degnen Jens Madsen Yde var taget ind til Thisted med ham, men denne karl blev kasseret, og degnen måtte så love inden 12 timer "at indbringe en anden karl, som skulle befindes tjenstdygtig, men degnen holdt ikke ord, idet han forblev i byen om aftenen "udi sælskab og haver ikke den belovede karl præsentert". Amtmanden advarer derfor pastor Ascanius, at han inden

24 timer lader fremstille en tjenstdygtig, og at denne straks bringes hen til underofficeren, som modtog de øvrige rekrutter fra Thy, såfremt De vil vente at undgå mulkt og anden af hans Maystt.'s tjeneste flydende ulejlighed.

Der blev holdt en mængde retsmøder om denne sag, og akterne fylder 21 foliosider. Det viser sig, at Mogens Christensen havde tilstillet den udtagne karl, Christen Søfrensen, et fæstebrev, som modparten kalder et falsum - et fæstebrev skrevet for lejlighedens skyld. Fæstebrevet lyder således:

Kendes jeg, Mogens Christensen i Floulev, at jeg haver sted og fæst, som jeg og hermed steder og fæster til Christen Søfrensen den halve part af hans stiffaders, Laurids Mortensen i fæste havende gård, som han i mindelighed for ham opladt og afstået haver, hvilken halve gård er ansat i landmålingens ny matricul til 3 td. 3 sk., og skal Chr. S. selv opbygge og bekoste salshuset for ovenmeldte 3 tdr. hartk., siden ej på stedet forefindes mere salshus end til een beboer; hvorimod han i dag haver betalt til indfæstning 10 rdlr. og skal han da samme hartkorn sin livstid nyde, bruge og i fæste beholde, sålænge han deraf årlig og i rette tid alle kgl. skatter og contributioner svarer og clarerer samt til hvert års martini betaler til landgilde 7 rdl., husene bygger og forbedrer og ejendommen ej til upligt bruger eller bruge lader og i det øvrige holder sig som en fæster lov og forordninger allerunderdanigst efterretteligt. Mogens Christensen.

Modparten henviste til lovens § 5, stk. 1-9:

”Hvo som sit gods og midler, som hand ejer og ejendis vorder, vil skjøde og afhænde til en anden mand for nogen skiellig ophold til føde, klæder og al anden nødtørft hans livs tid, han skal først lavbyde sine midler til tinge til dem, som hannem arve skulle, og hvis de ikke hannem med de vilkår, som een anden vil ham antage, ville til sig tage, da må den anden mand hannem til sig annamme på fomævnte måde efter oprettede contract, som til tinge skal forkyndis.”

Dette var ikke sket, og derfor anså man fæstebrevet for ulovligt.

Modparten fik også med vidner oplyst, at gården under Christen Søfrensens fravær som soldat ikke var blevet forsømt (hans mor var enke), idet der var 4 sønner tilbage, og en del af dem tjener hos fremmede. Desuden var denne Chr. Søfrensen ”hende ikke til synderlig hjælp, men gik omkring og tjente folk i byen”.

Under de videre retsmøder (29 foliosider) ville amtmanden have oplyst, om nogle karle fra Boddum lægd i anledning af rekrutudskrivningen havde forstukket sig, og det vidste man bl.a. om en skrædder, som siden var kommet igen fra Hamborg.

Men Christen Søfrensen var da allerede havnet i hovedstaden, ført derover af Jesper Jensen fra Tygstrup i Vestervig sogn. 2. påskedag d. 13. april 1770 var han med denne rejst fra Todbøl til København og blev afleveret til det falsterske regiment. Han havde ikke på rejsen talt om, at han var nogen fæstebonde eller havde fæstebrev, men sagt, at Mogens Christensen havde lovet, at der ved Sallingsund skulle møde en karl for at træde i hans sted. Da dette fejlede, og rejsen begyndte, løb han fra Jesper Jensen i Hjøberg skov (Højbjerg ved Rødkjærbro), hvorefter J. J. dog med besværlighed fik ham fat igen.

Da man ikke kunne komme nogen vegne med sagen, blev den henlagt, og Christen Søfrensen måtte blive i tjenesten. Men det viser tidligere tiders vanskelighed med at få rekrutter til de fjerne regimenter.

2. Bryllupssjov i Stagstrup kirke.

Stævning d. 23. marts 1774: For mig har velædle og velbyrdige hr. kammerråd Aars til Øland, Stagstrup kirkes ejer og patron, andraget, hvor beføjet han skal finde sig at få oplyst og bevis liggjort den ulovlige og uhørlig formastelige omgang og ugudelige forhold, som tid efter anden, men især løverdag d. 19. marts 1774 skal være forøvet under gudstjenestes holdelse i Stagstrup kirke af nogle slette mennesker, der dog skal være gift og ellers være kommen til skelsår og alder, ikke alene har tilsidesat den ærbødighed, de burde have for Gud og hans hellige ord og hus, men og fremturet i deres onde geming, ligesom ingen ret eller retsindighed var til. Forbrydelserne skal være disse: Der hørtes og blev mærket en latter og støjen i kirken under tjenesten som mekt, dernæst, at nogle skal have haft sand hos sig og udslaget samme blandt menigheden, andre skal have haft store båndsten på 3 à 4 lods vægt, hvoraf de skal have udkast og udkylet en del, ramt nogle af bryllupsgæsterne og kommet nogle så nær, at stenene s purede straks forbi hovedet og dels gennem håret, noget af den smukke staffering og billedhuggerarbejde, bl.a. af prædikestolen, nedslaget med videre, som ventes at få oplyst og bevist. Og da det berettes, at glarmester Jens Trankier tillige med Anders Worm og Jens Worm skal være ophavs- og gemingsmænd til alt dette, så indstævnes i rette at møde på Hass.-Refs herreders ting, som holdes tirsdag d. 5. april førstk. de foran nævnte alle af Stagstrup sogn vidner, beviser og documenter at påhøre. Endvidere indstævnes degnen Mads Schyt i Stagstrup og Kirsten Jensdatter ibid. for at på høre vidner og beviser, ifald noget under denne sags drift eder skulle være eller blive anørende ellers eders navne benævnte. Samtidig indstævnes en lang række vidner fra sognet.

Ved retten d. 5. april fremlagde hr. kammerråd Aars stævningemålet, om nogen havde noget derimod at sige. Ingen meldte sig. Vidnernes navne blev derpå opråbt, og for disse blev lovens edforklaring og lovbogen oplæst. Først blev Immer Madsen taget i ed og tilspurgt: Om vidnet var i Stagstrup kirke d. 19. marts, da Erich Hansen havde bryllup, og hvad utilbørligt vidnet så. Svar: Han var i kirken den dag og stod øverst i kirken, hvor der nede fra blev slagen sten opefter, som surrede forbi hans øre, hvorefter han hørte et slag eller skrald imod prædikestolen, hvorved der nedfaldt en udhuggen engel af prædikestolens Zirats arbejde. Hvem der udkastede stenen, så eller véd han ikke, såsom han vendte ryggen til.

2. Om glarmester Jens Trankier, Anders og Jens Worm var i kirke, om de sad bl. bryllupsgæsterne eller bagved bedre ned i kirken, og om han ikke havde hørt sige, at disse skulle have forøvet den omvundne adfærd og tumult? Svar: Disse sad bag ved bryllupsgæsterne nede i kirken, og han havde hørt sige, at de var gerningsmændene. Derefter fremstod tjenestekarl Mads Pedersen, der aflagde sin ed og vidnede, at han var en af bryllupsgæsterne, og han så, at Anders Worm udslog sand over menigheden, og han vidste, at der blev kastet sten, for en ramte hans tinding, men hvem der udkastede den,

vidste han ikke. Hans Frostholt var i kirke - ikke som bryllupsgæst, men han så Anders Worm kaste sand, og at Jens Worm kastede en sten, som ramte Ole Ladefoged i siden. Efter at slaget mod prædikestolen havde lydt, så han, at Anders Worm havde sin arm og hånd i vejret, som når man kaster noget fra sig. Videre hørte han en del latter af nogen nede i kirken. Mads Nielsen hørte og så omtrent som de øvrige. Thomas Thomassen var bl. bryllupsgæsterne, en sten faldt i hans stol; han så stenen ramme prædikestolen, og en del af det udskårne faldt ned foran ham, han hørte larm, tumult, grinen og latter, da de i kirken neden stående udgik under sangen efter brudevielsen, så præsten endog så sig om efter, hvad der forårsagede denne larm. Da de tre stævnede udgik af kirken, hørtes larmen, og siden var alt roligt.

Endelig fremstod vidnerne Christen Jacobsen i Stagstrup og Søren Kjærgård i Haring, som havde været i kirke søndag d. 20. marts og hørt, at præsten gav erindring og formaning til menigheden ang. det utilbørlige forhold, som dagen før var passeret under en gudelig forretning og brudevielses holdelse; efter prædiken kom præsten ind til degnens i Stagstrup og gentog den formaning og erindring om den synd og utilbørlig forhold i Guds hus dagen tilforn; men en pige, Kirsten Jensdatter Worm, søster til de to sigtede, søgte med ord og tale og med præsten at undskylde og forsvare det syndige og forargelige forhold dagen tilforn og brugte sådanne ord: Det var vel en stor alarm, om de kastede en liden sten i kirken; tillige havde præsten og degnen nogen samtale, men hvad det var, kunne han ikke give nogen forklaring på. Retten pårårbe flere vidner, men nogle, bl. a. brudgommen, var ikke mødt og blev tilsagt til den 21. april.

Da retten blev sat d. 21. april, blev de indstævnede pårårbt. Brødrene Worm og Jens Glarmester var ikke mødt, men havde sendt følgende brev:

Vi underskrevne tilstår, at vi er indkaldt til at møde for Hass.-Refs herreders ret for at give forklaring på det skete 19. marts i Stagstrup kirke, men da vi ikke noget i denne sag kan have at sige eller erindre, uden alene at underkaste os rettens og sagsøgerens mildeste medhandling, så bede vi det ikke ilde optagen, at vi både i dag og efterfølgende tingdage bliver hjemme fra tinget. Jens Jensen Worm. Anders Jensen Worm. Jens Glarmester.

Retten pårårbe vidnerne Mads Christian og Erich Hansen, videre blev og fremstillet et ustævnt vidne Niels Frostholt. Mads Christian afl. ed og forklarede, at han var en af bryllupsgæsterne og så Anders Worm udslog sand over menigheden og Jens Worm sten opad bl. bryllupsgæsterne, en af stenene ramte Ole Ladefoged og en udstafferingen på prædikestolen. Dette tildrog sig under gudstjenesten og sangen i kirken. Om Jens og Anders Worm ikke var kommet til skelsår og alder? Jo, Jens Worm har været gift i nogen år og har børn, og Anders har allerede haft trolovelse.

Degnen Mads Skytte i Stagstrup har disse Womers møster til ægte. Derefter fremstod Erich Hansen, der forklarede enslydende med forrige vidner, men tilføjede, at stenen, som ramte prædikestolen, sprang over mod ham og strøg gennem håret, som det fløj om øjnene.

Niels Frostholt, som sad nede i kirken, så det foromtalte gå for sig med sand og sten, og tilføjede, at

Poul Jensen Sodborg af Stagstrup, som stod i en stol ved siden af vidnet, også udkastede et stykke mursten, men ramte ingen.

Nyt retsmøde d. 13. maj. Cammerråd Aars indleverede til rette et forseglede brev samt en medfølgende forseglede pakke, og efter at brevet var åbnet, var derudi en rekvisition fra hr. Aars til sognepræsten for Haring - Stagstrup menighed, velærv. hr. Jesper Høyer af 12. maj med sammes besvaringer, hvilket dokument blev læst i retten. Jeg skal gengive et lille uddrag: Præsten "hørte stenkasten og støjen midt under sangen, og da han ved denne alarm vendte sig om for alteret, løb en del mennesker såvel som Jens og Anders Worm ud af kirken med stor tumult og latter. Da han efter tjenesten gik ned fra alteret og spurgte, hvad det var for en tumult og larm, blev svaret, at det var nogle, som havde kastet sten og sand iblandt brudefolkene, og tvende beklagede sig af sten at være ramt i ryggen og viste ham en af de afhuggede figurer fra prædikestolen samt 2 sten, som hermed sendes under forsegling."

Dagen efter havde præsten holdt en formaningsstale til menigheden fra prædikestolen, og da han siden var kommet i degnens hus, kom Anders og Jens Worms søster Kirsten til ham og sagde: Hvor hart går det til, det er vel en stor sag at kaste med en sten efter brudefolkene, det har vel ikke meget at sige o. s. v., og da han foreholdt hende at agte, hvad hun sagde, og betænkte, det var en skammelig gerning og helst i Guds hus under tjenestes forretning, blev hun fræk og dristig ved at maintainere den forøvede ondskab og forsvare den ugudelige opførsel i folks påhør, så han måtte bede tvende af de tilstedeværende at drage til minde på hendes mund. Degnen kone er en søster til Wormernes moder og følgelig møster til dem. Ved samtale på vejen fra kirken sagde Mads Schytt til præsten, at det var ilde, at det skulle ske, og det ville nu gå ilde til, der blev vist mord, slagsmål og hårdhed på færde mod dem, der havde røbet dem, og de ville søge at hævne sig. Hertil svarede præsten: Vi lever Gud ske lov under en retfærdig og retsindig regering, som med Guds hjælp vel skal vide at sætte grænse for ugudelighed og ondskab såvel mod Gud som næsten. Det er mig sagt, at min nabopræst, velædle hr. Hvass i Snedsted, at da han i vinter efter nytårsdag havde bryllup i lige måde i Stagstrup kirke, var samme tid under tjenestens forretning en ugudelig støjen og tumult med sneboller og det i kirken, så han efter tjenestens forretning meget måtte laste og straffe folks ugudelige opførsel. Rosholt, d. 9. maj 1774. J. Høyer.

Hvorledes retsagen sluttede, véd man desværre ikke, men at de, som forøvede tumulten, blev afstraffet - er ganske sikkert. Men hvorfor dette billede er taget med fra den tids retshistorie, skyldes selve tildragelsen. Det var nemlig en skik, at brudgommen skulle mærke modgang, inden han indgik i ægteskabet fra hans kammeraters side, og det kunne altså udarte sig til foranstående, som her havde karakter af bøllestreger.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1957, side 212-223)